

Straipsniai

FILMŲ VERTIMO PROBLEMATIKA

Alina Baravykaitė

Vertimo studijų katedra
Vilniaus universitetas
Filologijos fakultetas
Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius, Lietuva
Tel. +370 5268 7245
El. paštas: Alina.Baravykaite@flf.vu.lt

Šiame straipsnyje aptariama keletas teorinių ir praktinių meninių filmų vertimo problematikos Lietuvoje aspektų. Didžiausias dėmesys skiriamas mėginimui iširti ir įvertinti, kaip vertimo proceso metu kinta vienas semantinių filmo lygmenų – kalba. Kalbos kitimas iliustruojamas pasitelkiant pastarojo dešimtmečio filmų tekstų (vokiečių kalba) ir jų vertimų į lietuvių kalbą gretinamąją analizę, taip pat akcentuojant atskirus filmų vertimo aspektus, kurie turi lemiamos reikšmės perteikiant prasmę vertime ir gali apsunkinti kino filmų recepciją. Lietuvoje filmų vertimo problematika netyrinėta, todėl nagrinėjant šią temą remiamasi bendrosios vertimo teorijos metodologija bei praktiniais užsienio teoretikų darbais.

1. Filmų vertimas kaip mokslo objektas

Filmų vertimą tyrinėti kalbotyros požiūriu skatina keletas priežasčių. Priešingai nei daugelis kitų vertimo sričių, Lietuvoje filmų vertimas yra reglamentuotas ir teisiškai¹. Atsižvelgiant į viešai demonstruojamų meninių filmų gausą darytina prielaida, jog verstiniai filmai yra reikšminga dabartinės lietuvių kalbos vartojimo sritis. Remiantis vokiečių teoretikų duomenimis (plg. Herbst 1994, 129-150), liudijančiais apie didelę anglicizmų ir anglišku konstrukcijų įtaką vokiečių kalbai, filmų vertimas laikytinas svarbia prielaida tiriant ekrano kalbos poveikį šiuolaikinės lietuvių kalbos vartosenai bei raidai². Be to, viešuomenėje imama svarstyti galimybė ne tik kino teatruose, bet ir per televiziją demonstruojamus filmus rodyti su lietuviškais subtitrais užuot juos įgarsinant lietuvių kalba³ ir taip skatinti užsienio kalbų mokymąsi. Tad keltinas ir klausimas, ar titravimas kaip viena filmų vertimo rūšių suponuojančių kitos kultūros dominavimą (plg. Szarkowska 2005; Mera 1999), yra teiktina kalbos mokymo(si) priemonė.

¹ LR Valstybinės kalbos įstatymo 13 str. nurodoma, kad „Lietuvoje viešai demonstruojamos audiovizualinės programos, kino filmai turi būti verčiami į valstybinę kalbą arba rodomi su lietuviškais subtitrais“.

² Plg. išvargą, kad vertimų poveikis lietuvių kalbai sąlygoja jai nebūdingą abstrakciją raišką (žr. Vilkončius V. 2001. *Vertimas į lietuvių kalbą: trafaretų antplūdis*. Vilnius).

³ Plg. Paleckis V. Ar prasiverš užsienio kalbos į laisvos Lietuvos televizijas? *Lietuvos žinios*, 2005-04-23, 11; Mičiulis V. Skaityti ar klausytis. *TV antena*, 2004-07-03.

Vakarų Europoje ir JAV kino filmų vertimu domėtis pradėta septintajame XX a. dešimtmetyje. Ši sritis moksliniu teoriniu aspektu plačiau tyrinėti imta pirmiausia dėl ekonominių veiksnių, nes nuolat gausėjanti kino ir televizijos filmų rinka padidino filmų vertėjų paklausą bei tokių specialistų ugdymo poreikį. Nepaisant to, specialioji filmų vertimo teorija vis dar tebesiformuoja, todėl galima kalbėti tik apie pavienes šios srities studijas. Kaip pavyzdžiai paminėtini darbai, apimantys bendroesius filmo vertimo klausimus (Szarkowska 2005), atskirų filmo vertimo rūšių palyginimą (Mera 1999), dubliavimo problematiką (Herbst 1994; Voigt 2002; Danan 1991), titravimo specifiką (Schwarz 2002, 2003; Bogucki 2004; Karamitroglou 1998; Gottlieb 1997), titravimo kurtiesiems ir kurčėbyliams aspektus (de Linde ir kt. 1999), mišrių vertimo formų analizę (Krasovska 2004), miuziklų vertimą (Jubin 1995) ir filmų cenzūros klausimus (Pruys 1997).

Išsamus filmų vertimo raidos ir techninių aspektų tyrimas nėra šio straipsnio tikslas, tad čia apsiribojama pagrindinių filmų vertimo metodų pristatymu. Išskiriamos (de Linde ir kt. 1999; Snell-Hornby ir kt.; Backer 2000; Pruys 1997) šios filmų vertimo rūšys: 1) dubliavimas, kai sukuriamas originaliajai identiška vertimo kalbos fonograma; 2) titravimas, kai ekrane rodomi išversti filmo dialogų ir replikų įrašai; 3) sinchroninis vertimas (įgarsinimas), kai išverstas vertimo kalbos tekstas įrašomas greta originalios filmo fonogramos ir 4) mišrios vertimo formos, pvz., Latvijos komercinių televizijos kanalų orientacijos į dvikalbę auditoriją sąlygojamas sinchroninis filmų vertimas į latvių kalbą su drauge transliuojamais rusiškais subtitrais (plg. Krasovska 2004). Remiantis filmų vertimo tyrinėtojų duomenimis (Wahl ir kt. 2001, 12-13; Backer 2000, 75-76; 244; Herbst 1994, 18-19; Danan 1991, 606-614; Mera 1999, 74, 79; Szarkowska 2005), vertimo metodo pasirinkimą diktuoja ilgametės tradicijos: daug lėšų reikalaujantis dubliavimas populiarius aukštą ekonomikos lygį pasiekusiose šalyse (pvz., Vokietijoje, Austrijoje, Italijoje, Šveicarijoje), o kitose (pvz., Portugalijoje, Olandijoje, Graikijoje, Belgijoje, Lenkijoje, Baltijos šalyse) dėl įvairių priežasčių pasirenkamas titravimas arba sinchroninis vertimas. Lietuvoje filmai sinchronizuojami (televizijoje) arba titruojami (kino teatruose), nors mezgasi ir dubliavimo tradicijos⁴.

Nuo pat dabartinio kino pirmtako – kinematografo – atsiradimo 1895 m. kinas keletą dešimtmečių buvo nebylus. Paaškinimo reikalingus vaizdus iliustruodavo tarp filmo kadru įterpiami trumpi tekstai su veikėjų dialogu ar įvardijamu siužeto posūkiu. XX a. trečiajame dešimtmetyje atsiradus garsiniam kinui, jis iš monosemiotinio (vien vaizdų) tapo polisemiotiniu (Backer 2000, 245; Wahl ir kt. 2001, 14), kurio reikšmės atsiskleidžia per garso bei vaizdo kanalus perduodamus verbalinius ir neverbalinius ženklus. Henrikas Gottliebas (Gottlieb 1997, 89-90) skiria keturis semantinius filmų sluoksnius. Tai 1) vaizdu perteikiami verbaliniai ženklai (pvz., įvairūs užrašai, laikraščių iškarpos); 2) vaizdu perteikiami neverbaliniai ženklai (filmo visuma be pirmojo semantinio sluoksnio); 3) garso kanalu perteikiami verbaliniai ženklai (veikėjų dialogai, monologai, autoriaus ar diktoriaus komentarai); 4) garso kanalu perteikiami neverbaliniai ženklai (muzika, įvairūs triukšmai). Vertimas dažniausiai perteikia vieną (trečiąjį, kartais – ir pirmąjį) semantinį filmo sluoksnį. Tad akivaizdu, kad laikantis klasikinio vertimo metodų skirstymo į intralingvistinį (vertimas į tą pačią kalbą), interlingvistinį (tradicškai suprantamas vertimas iš vienos kalbos į kitą) ir intersemiotinį vertimą (vertimas iš vienos ženklų sistemos į kitą), filmų vertimas priskirtinas intersemiotiniam vertimui (plg. Backer, 2000, 247).

⁴ Plg. pirmuosius nepriklausomoje Lietuvoje dubliuotus animacinius filmus *Šrekas 2* (*Shrek 2*, 2004), *Visa tiesa apie ryklį* (*Shark Tale*, 2005) ir meninį filmą *Zebriukas Dryžius* (*Racing Stripes*, 2005).

2. Filmų titravimo specifika

Filmų vertimas kaip tarpkalbinės ir tarpkultūrinės komunikacijos rūšis atlieka dvigubą funkciją: jis reprezentuoja originalo kalbos (OK) kultūrą ir tampa vertimo kalbos (VK) kultūros dalimi, todėl šių dviejų kultūrinių tradicijų kolizija neišvengiama. Tokia kolizija suponuoja prasminius nuostolius, kuriuos sąlygoja skirtingos kalbų sistemos, ekstralingvistiniai veiksniai ir filmų vertimo procesas. Jo specifiką iliustruoti galėtų filmų tekstų vokiečių kalba ir jų vertimų į lietuvių kalbą gretinamoji analizė⁵.

Analizei ir atskirų vertimo problemų aptarimui pasirinkti šie filmai vokiečių kalba⁶: dramos *Bėk, Lola, bėk* (*Lola rennt*, DVD, 1999) ir *Kažkur Afrikoje* (*Nirgendwo in Afrika*, DVD, 2004), komedija *Manitu batai* (*Der Schuh des Manitu*, UAB *Acme* filmai, 2002) ir filmas vaikams *Berniukas paršiukas* (*Das Sams*, UAB *Garsų pasaulio įrašai*, 2002). Atrenkant medžiagą apibrėžta tyrinėjimų problematika leido apsiriboti titruotais filmais, kadangi titruojant originalioji fonograma išlieka visiškai nepakitusi ir tai sudaro palankiausias sąlygas analizuoti OK ir VK tekstus bei vertinti vertimo kokybę.

Remiantis filmų vertimo tyrinėjimais (Snell-Hornby ir kt., 1998; Pruys 1997; Wahl ir kt., 2001; Herbst 1997; de Linde 1999; Gottlieb 1997; Jubin 1995; Backer 2000), titravimas laikomas vieninteliu filmų vertimo metodu, sakytinę kalbą transformuojančiu į rašytinę. Tad informacija perduodama kitokiu būdu nei originale, nes vertime ji perkeliama iš garso kanalu skleidžiamų vaizdu perteikiamus verbalinius ženklus. Be to, titrų formą ir turinį riboja laikas (būtinasis vaizdo, garso ir vertimo sinchroniškumas) bei erdvė (ekrano plotas ir titrų šrifto dydis). Atsižvelgiant į žmogaus gebėjimą suvokti tuo pat metu ekrane regimą vaizdą ir titrus (pvz., vidutiniškai greitai skaitantis asmuo vieną titrų eilutę perskaito per 3 s, dvi – per 5 s), nustatyta, kad optimalus simbolių skaičius vienoje titrų eilutėje neturėtų viršyti 32-38 vidutinio dydžio spaudos ženklų su tarpais. Todėl titruotojams tenka trumpinti VK tekstą, ieškoti kondensuotų raiškos būdų, atsisakyti sudėtingos sintaksės, retų ar dviprasmiškų žodžių, naudoti suprantamą dialogo partnerių kalbos skyrimą, titrų eilutes skaidyti atsižvelgiant į aktualiąją sakinio skaidą, įvairius matus rašyti skaitmenimis ir pan. Visa tai suponuoja papildomas problemas, su kuriomis susiduriama verčiant žodžius-realias (VK atitiktumų neturinčias sąvokas, reiškinius ar daiktus), santrumpas, frazeologizmus, žodžių žaismą, intertekstualizmus (į tekstą įpintus kitus tekstus arba jų fragmentus), norint perteikti dialektus bei kita, nes čia nelieka galimybių literatūriniam vertime taikomai pragmatinei adaptacijai (Ambrasas-Sasnava 1984, 79, 83) – išnašoms, komentarams ar kitokiems paaiškinimams, kurie kartais yra neišvengiami ir sudaro prielaidas sėkmingai kūrinio recepcijai. Siekiant suvienodinti titravimo metodiką ir užkirsti kelią filmų recepcijos sunkumams netgi siūloma (Karamitroglou 1998) patvirtinti bendrus Europos šalių titravimo standartus.

Titravimo tyrinėtojų (Gottlieb 1997; de Linde 1999; Schwarz 2002, 2003; Krasovska 2004; Bogucki 2004) nurodomi šios filmų vertimo rūšies būdai (kai kurie jų sutampa su dubliavimo būdais, plg. Pruys 1997, 106-116) klasifikuotini taip: 1) plėtimas (OK realiųjų aprašomasis paaiškinimas), 2) parafravimas (kitais VK leksiniais raiškos vienetais išreiškta OK mintis), 3) pertei-

⁵ Nagrinėjant filmus laikytasi vertimo teorijos siūlomos sampratos, kad OK tekstas yra „leksinių, sintaksinių, stilistinių ir kitų kalbos priemonių tarpusavio sąveikos su nekalbiniais faktoriais visuma“ (Ambrasas-Sasnava 1984, 5), o vertimo procesas – „kūrybos aktas, kurio metu vertėjas susipažįsta su originalu, jį išanalizuoja, suvokia ir tada, išreiškęs kitos kalbos ženklais, vertimo tekste išlaiko nepakeistą semantinį invariantą“ (Ambrasas-Sasnava 1978, 11-12).

⁶ Skliaustuose nurodomi originalo pavadinimas, OK ir VK tekstų pateikėjas ir demonstravimui Lietuvos kino teatruose metai. DVD laikmenų OK ir VK tekstai gali nesutapti su kitomis versijomis.

kimas (visų reikšminių OK elementų perkėlimas į VK), 4) kartojimas (tam tikrų OK formų ir konstrukcijų imitacija), 5) transkripcija, 6) perkėlimas (siekiant adekvataus poveikio modifikuojamas semantinis OK turinys), 7) glaudinimas (palyginti mažesniu skaičiumi VK raiškos vienetų išreikštas OK semantinis turinys), 8) *trumpinimas (kai dėl įvairių priežasčių prarandama dalis OK semantinio turinio), 9) *eliminavimas (tam tikrų OK elementų atsisakymas siekiant teksto glaustumo), 10) *praleidimas (OK semantinio turinio atsisakymas dėl atitikmenų nebuvimo). Iš visų išvardintų titravimo būdų tik pažymėtieji žvaigždute (Gottlieb 1997, 77) lemia prasminius VK nuostolius.

3. Kondensuota titrų raiška

Filme *Bėk, Lola, bėk* pasakojama nelegaliu verslu užsiimančio jaunuolio ir jo mylimosios vienos dienos istorija. Praradęs „bosui“ vežamus pinigus vaikinys rizikuoja gyvybe, tad ieškodamas išeišties kreipiasi į draugę, netgi ketina apiplėšti prekybos centrą.

Filmo originalo ir vertimo gretinamoji analizė (OK ir VK ženklų kiekio santykis yra 20280 : 13378) leidžia daryti išvadą, kad VK perteikta 65,97 % OK teksto, o šio filmo vertimo būdų pasiskirstymas procentais yra toks:

Plėtimas	2,2 %
Parafrazavimas	12,7 %
Perteikimas	54 %
Kartojimas	1,4 %
Transkripcija	1 %
Perkėlimas	1,8 %
Glaudinimas	13,9 %
Trumpinimas	6,4 %
Eliminavimas	5,8 %
Praleidimas	0,8 %
Iš viso:	100 %

Minėtiems titravimo būdams iliustruoti pravartu pasitelkti keletą pavyzdžių (įžambus brūkšnys lietuviškame vertime žymi titrų eilutės pabaigą):

(1) Plėtimas:

(1a) „*Wo bist du?*“ – „*In 'ner Zelle. In der Innenstadt. Vor der „Spirale“.*“

(1b) – *Kur tu?* /

– *Telefono būdelėje, centre. / Priešais „Spirale“ barą* [turėtų būti *Priešais barą „Spiralė“*].

(2) Parafrazavimas:

(2a) *Darf ich sie kurz stören? Ist ganz dringend. Entschuldigung.*

(2b) *Atleiskite, kad pertraukiu. / Tai svarbu.*

(3) Perteikimas:

(3a) *Hilfst du mir?*

(3b) *Ar padėsi man?*

(4) Kartojimas:

(4a) „*Ich brauch' hunderttausend Mark! Und zwar in den nächsten fünf Minuten, sonst...*“ – „*Sonst was?*“

(4b) – *Man reikia jų per 5 min. Kitaip... /*

– *Kitaip, kas?*

(5) Transkripcija:

(5a) *Ach was, ich geh' jetzt einfach da rüber zum „Bolle“ und hol' mir die hunderttausend.*

(5b) *Nueisiu pas Bolį ir / pasiimsiu 100 gabalų.*

(6) Perkėlimas:

(6a) *So kommen Sie aber nicht rein.*

(6b) *Taip apsirengus negalima.*

(7) Glaudinimas:

(7a) *Und sagst deiner Mutter, dass ich heute nicht mehr nach Hause komme und morgen werd' ich auch nicht kommen und danach auch nicht mehr.*

(7b) *Perduok mamai, kad nei šiandien, / nei rytoj, ir iš viso negrįšiu.*

(8) Trumpinimas:

(8a) *Achtung! Hier spricht die Polizei! Das Gebäude ist umstellt! Verlassen Sie mit den erhobenen Händen das Haus!*

(8b) *Dėmesio! Čia policija. / Pastatas apsuptas.*

(9) Eliminavimas:

(9a) *„Wissen Sie was, ich hatte grade eine ganz seltsame Begegnung.“ – „Ach ja?“ – „Ja, mit Ihrer Tochter.“*

(9b) *Žinote, man ką tik / nutiko keistas dalykas. / Susidūriau su jūsų dukra.*

(10) Praleidimas:

(10a) *An der Grenze haben sie mich auch einfach nur so durchgewinkt. Dann haben sie mich abgesetzt da draußen.*

(10b) *Mane pervežė per / sieną ir išmetė.*

Remiantis H. Gottliebo (Gottlieb 1997, 77-79) tyrinėjimais, darytina išvada, kad verčiant šį filmą prarasta 13 % semantinio ar stilistinio (plg. eliminavimo pavyzdį) OK turinio. Tai titravimo specifikos, kurią sąlygoja ribotas simbolių skaičius eilutėje ir trumpas titrų demonstravimo laikas, lemiamas vidutinis VK prasminis nuostolis. Tačiau (5a-b) ir (10a-b) pavyzdžiai leidžia numanyti esant ir kitokio pobūdžio priežasčių. Galima daryti prielaidą, kad (5a-b) pavyzdyje netikslumas atsirado vartėjui iš akių išleidus tai, jog originalo tekste „Bolle“ reiškia ne asmenį, o ekrane mato prekybos centro pavadinimą. Vertime tai turėtų atsispindėti taip:

(5c) *Tiesiog nuejęs į „Boli“ / pagrobsiu tuos 100 000.*

Kaip matyti iš (10a-b) pavyzdžio, siekiant teksto kondensuotumo vertime liko neperteiktas nelegaliems verslininkams grėsęs patikrinimas muitinėje. Tai galima išreikšti taip:

(10c) *Prie sienos mūsų netikrino. / Kai pervažiovome ją, mane išleido.*

4. Atskiros filmų vertimo problemos

Pavienių vertimo riktų analizė nėra šio darbo tikslas, todėl minėti pavyzdžiai pasitelkti tik kaip galimos vertėjo neatidos nulemti prasminiai VK nuostoliai. Atidesnio žvilgsnio reikalauja tokios specifinės filmų vertimo problemos, kaip dialektų, intarpų užsienio kalba ir žodžių žaismo perteikimas vertime, tarpinių vertimų naudojimas. Pravartu bent trumpai jas paminėti.

Komedijoje *Manitu batai* parodijuojami XX a. vidurio vesternai ir filmai apie indėnus bei tam tikri žmonių elgesio ir tarpusavio santykių stereotipai. Svarbus filmo komiškumo elementas yra pietų Vokietijos (bavarų) dialektas, kuriuo bendrauja trys pagrindiniai veikėjai. Dėl sakytinės kalbos transformavimo į rašytinę lietuviškuose titruose tarmė neatsispindi. Ištyrus vokiečių kalba dubliuotus filmus (plg. Voigt 2002; Herbst 1994, 113-119) nustatyta, kad vokiečiųkalbėse šalyse

OK tarmės VK dažniausiai neperteikiamos (tik kartais pakeičiamos šnekamąja kalba⁷), nes OK dialektą perteikus VK dialektu sukuriama OK tekste nesamas nacionalinis VK koloritas, be to, dalis žiūrovų gali nesuprasti dialekto (Schreiber 1993, 210-212). Literatūriniam vertime dialektą rekomenduojama pakeisti šnekamąja kalba, pridėti komentarą („kaip būdinga...“, „kalbėjo tarmiškai“) ar išnašą (Schreiber 1993, 192-193), tačiau verčiant filmą tokių galimybių nelieta. Antra vertus, 2004 m. Lietuvoje buvo išleista šveicarų poeto Kurt Marti, kūrusio vokiečių aukštaičių kalba ir gimtuoju Berno dialektu, eilėraščių vertimai. Kadangi šio poeto kūryba literatūroje įtvirtino tarmes, vertimams taip pat pasirinktas lietuviškas dialektas⁸. Tai leidžia daryti prielaidą, kad ir titruose įmanoma grafiškai išskirti bei perteikti dialektą. Grafiškai (pvz., kursyvu) galima būtų išskirti ir OK tarpus užsienio kalba. Tuo tarpu dramoje *Kažkur Afrikoje* (čia žydų holokausto ir Antrojo pasaulinio karo fone vaizduojami sudėtingi santykiai šeimos, kuri bėgdama nuo nacių atsidūrė Afrikos žemyne) dialogai anglų bei jidiš kalba iš viso neverčiami, dėl minėtos kalbos transformacijos neperteikiamas vokiškai kalbančio anglo akcentas ir dialogų afrikiečių kalba tarpai. Darytina prielaida, kad panašių problemų galima būtų išvengti parengus titravimo rekomendacijas televizijoms ir kino filmų platintojams.

Filmas *Berniukas paršiukas* yra populiarus vokiečių rašytojo Paulo Maaro knygų vaikams ekranizacija. Filmo platintojų pasirinktas neva komerciškai patrauklus pavadinimas vietoj vertėjos siūlyto *Šeštadienio kūdikio* visiškai neatitinka originalo, kuriame figūruoja belytis padaras į šnipą panašia nosimi ir norus išpildančiais taškeliais nusėtu veidu. Šio keisto padaro vardas *das Sams* grįstas žodžių žaismu: padaras atsiranda tik šeštadieniais po ištisos virtinės su savaitės dienų pavadinimais susijusių įvykių (vok. k. *Sams* yra daiktavardžio *Samstag* (šeštadienis) dėmuo). Tad vertime į lietuvių kalbą jo vardas turėtų asocijuotis su daiktavardžio *šeštadienis* dėmėmis – skaitvardžiais *šeštas* arba *šeši*⁹. Akivaizdu, jog neatsižvelgus į prasminius VK nuostolius, atsiradusius dėl klaidingai pasirinkto pavadinimo ir vertime neatsispindinčios personažo vardo motyvacijos, filmo siužetas prarado vidinį loginį ryšį ir idėjinį priežastingumą.

Siekdami sudaryti kuo palankesnes eksporto sąlygas, filmų gamintojai dažnai parengia tarpinius vertimus paplitusia kalba (dažniausiai – anglų), iš kurios verčiama filmus importuojančiose šalyse (Backer 2000, 247-248). Tokiu būdu VK pasitaiko nemažai netikslumų, neretai netgi iškraipoma OK prasmė kaip šiame (1 la-c) pavyzdyje iš filmo *Manitu batai*, versto ne iš vokiečių, o iš anglų kalbos. Vykstant dviejų asmenų ginčui, nedalyvaujančios diskusijoje moters paklausiama, ar teisingai nugirstas partnerio ištartas sakiny. Nenorėdama aštrinti situacijos ji apsimeta nesiklausiusi ginčo, tačiau iš galutinio vertimo susidaro įspūdis, tarsi moteris būtų stenografavusi pokalbį:

(11a) *Ich hab da grad' nicht aufgepasst.*

(11b) *I'm not taking notes.*

(11c) *Šito neužrašiau* [turėtų būti *Kaip tik nesiklausiau* arba *Nenugirdau*].

⁷ Lietuvių kalba dubliuojant animacinį filmą *Šrekas 2* svarstyta galimybė škotišku akcentu kalbančio pagrindinio herojaus kalbą įgarsinti lietuvių tarme (plg. Jansonaitė S. Holivudo „žvaigždė“ prakalbo lietuviškai. *Respublika*. 2004-10-20, 20-22), o filme *Visa tiesa apie ryklį* keletas personažų iš tiesų prabyla suvalkietiška.

⁸ Plg. Marti K. 2004. *Da geht ein Mensch / Štai eina žmogus / Dert geht e Mensch / Ya ain žmogis* (į lietuvių kalbą vertė Markus Roduner ir Vladas Braziūnas).

⁹ Iš šių skaitvardžių, daiktavardžio *šeštadienis* ir įvairių lietuviškų priešagų galima sukurti mažiausiai 32 skirtingus vardus. Pvz.: Šešys, Šešius, Šešenas, Šešėkas, Šešėda, Šešonas, Šešadas, Šešynas, Šešis, Šešūnas, Šešlys, Šešinis, Šešuolis, Šešėzas, Šešočius, Šešas, Šešiūnas, Šeštys, Šeščius, Šeštėnas, Šeštėkas, Šeštėda, Šeštonas, Šeštadas, Šeštynas, Šeštis, Šeštūnas, Šeštlys, Šeštinis, Šeštuolis, Šeštėzas, Šeštanėda.

5. Išvados

Lietuvoje filmų vertimas moksliniu teoriniu požiūriu dar nenagrinėtas, todėl šis darbas suvokiamas kaip vienas pirmųjų tokių tyrimų mėginimų ir aprėpia gana siaurą problemų bei tyrimų lauką. Kadangi kiti meninių filmų vertimo metodai (dubliavimas, sinchronizavimas ir mišrūs vertimo būdai) nebuvo analizuoti ir lyginti tarpusavyje, išvados taikomos tik vienam filmų vertimo būdai nedarant apibendrinimų kitų vertimo metodų ar filmų žanrų vertimų apskritai atžvilgiu.

Filmo *Bėk, Lola, bėk* OK ir VK tekstų gretinamoji analizė parodė, kad titrams būdinga laiko ir erdvės ribojama raiška (VK glaudinimas, trumpinimas, eliminavimas ir kt.) prasmės perteikimui vertime lemiamos reikšmės neturi (užfiksuotas tik 13 % semantinio ir stilistinio OK turinio nuostolis), o prasmė kaip pamatinis teksto kalbos komponentas yra veikiau suvokimo, rečiau – lingvistinės raiškos problema. OK kūrinio perteikimo VK sunkumų atsiranda tada, kai vertėjas puikiai suvokia tekstą ir teisingai jį interpretuoja, tačiau tam tikrų OK teksto aspektų (tarmybių, akcento, intarpų užsienio kalba, realiųjų) negali perteikti sakytinę kalbą į rašytinę transformuojančiuose titruose. Taip pat manytina, kad vertimo klaidas lemia tiek vertėjo kompetencija (OK ir VK lingvistinę ir kultūrinę terpę aprėpiančios žinios), tiek objektyvieji veiksniai (spartūs gamybos terminai, vertimas iš tarpinio vertimo bei kita). Dėl šių priežasčių filmų titravimas galėtų būti suvokiamas ne kaip kalbos mokymo(si), o žinių gilinimo priemonė kalbą jau mokantiems asmenims.

Nors visuotinai laikomasi nuomonės, jog vertimo mokslas tegali būti deskriptyvinio, o ne preskriptyvinio pobūdžio, vis dėlto darytina prielaida, kad siekiant suvienodinti titravimo metodiką ir užkirsti kelią filmų recepcijos sunkumams tikslinga nustatyti bendrąsias filmų titravimo taisykles, reglamentuojančias eilučių ir simbolių skaičių, spalvą, skyrybą, matų rašymą ir kt. Be to, pravartu daugiau dėmesio skirti vertėjų ugdymui.

LITERATŪRA

- Ambrasas-Sasnava K. 1984. *Vertimo tyrinėjimai: tradicija*. Vilnius.
- Ambrasas-Sasnava K. 1978. *Vertimo mokslas*. Vilnius.
- Backer M. (ed.). 2000. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 2nd ed., London.
- Bogucki L. 2004. The Constraint of Relevance in Subtitling. *The Journal of Specialised Translation*. Issue 1, 69-85.
- Danan M. 1991. Dubbing as an expression of nationalism. *Meta*, 4, 606-614.
- Gotlieb H. 1997. *Subtitles, Translation & Idioms*. Copenhagen.
- Herbst Th. 1994. *Linguistische Aspekte der Synchronisation von Fernsehserien. Phonetik, Textlinguistik, Übersetzungstheorie*. Tübingen.
- Jubin O. 1995. *Die Unterschätzte Filmgattung: Aufbereitung und Rezeption des Hollywood Musicals in Deutschland*. Bochum.
- Karamitroglou F. 1998. A Proposed Set of Subtitling Standards in Europe. *Translation Journal*, vol. 2, No. 2. <http://accurapid.com/journal/04stndrd.htm>.
- Krasovska D. 2004. Simultaneous use of voice-over and subtitles for bilingual audience. *Translating today*, Issue 1, 25-27.
- de Linde Z., Kay, N. 1999. *The Semiotics of Subtitling*. Manchester.
- Mera M. 1999. Read my Lips: Re-evaluating subtitling and dubbing in Europe. *Links & Letters*, 6, 73-85.
- Pruys G. M. 1997. *Die Rhetorik der Filmsynchronisation: Wie ausländische Spielfilme in Deutschland zensiert, verändert und gesehen werden*. Tübingen.
- Schreiber M. 1993. *Übersetzung und Bearbeitung: Zur Differenzierung und Abgrenzung des Übersetzungsbegriffs*. Tübingen.

- Schwarz B. 2002. Translation in a Confined Space – Film Subtitling with special reference to Dennis Potter's "Lipstick on Your Collar". Part I. *Translation Journal*, vol. 6, No. 4. <http://accurapid.com/journal/22subtitles.htm> , Part II. 2003. *Translation Journal*, vol. 7, No. 1. <http://accurapid.com/journal/23subtitles.htm> .
- Snell-Hornby M., Hönig H. G., Kußmaul P., Schnitt P. A. (Hg.). 1998. *Handbuch Translation*. Tübingen.
- Szarkowska A. 2005. The Power of Film Translation. *Translation Journal*, vol. 9, No. 2. <http://accurapid.com/journal/32film.htm> .
- Voigt K. 2002. *Aspects of Change in Film Dubbing: An Analysis of „Sliding Doors“ and „Sie liebt ihn – Sie liebt ihn nicht“*. Chemnitz.
- Wahl Ch., Gottlieb H., Reid H., Wildblood A., Elsässer Th. 2001. Untertitel. *Schnitt*, Nr. 21, 7-27.

ZUR PROBLEMATIK DER FILMÜBERSETZUNG

Alina Baravykaitė

ZUSAMMENFASSUNG

Die vorliegende Arbeit setzt sich mit der Problematik der Filmübersetzung und deren Auswirkung auf den litauischen Sprachkorpus auseinander. Im Mittelpunkt der Arbeit steht das Phänomen der Filmuntertitelung, die angesichts der Menge der landesweit in den Kinos gespielten Filmen mit Untertiteln als wesentlicher Bestandteil der litauischen Gegenwartssprache betrachtet wird und als eine den Originaltext nicht beeinträchtigende Möglichkeit der Filmübersetzung den optimalen Gegenstand der wissenschaftlichen Abhandlung von Original- und Zielsprache darstellt. Das Ziel dieses wissenschaftlichen Beitrags ist die Untersuchung des potentiellen Sinnverlustes des Originals durch die Filmuntertitelung. Da die Untertitelung gesprochene Sprache in geschriebene umwandelt, entsteht die vom beschränkten Ausmaß an Zeit und Raum hervorgerufene Notwendigkeit der Sprachkomprimierung, die durch die menschliche Wahrnehmungsfähigkeit (die Mindestzeit der Untertitel beträgt zwei Sekunden) der zu folgenden Synchronisation von Ton und Bild bestimmt wird. Dies alles kann zum Wirkungsverlust des Originals führen. Die Problematik der Untertitelung wird in dieser Arbeit aufgrund des Textvergleiches der Originalsprache und der Übersetzung ins Litauische veranschaulicht.

In Litauen ist die Filmübersetzung ein bisher ungeforschtes Gebiet geblieben und bedarf daher eines tieferen wissenschaftlichen Einblicks. Diese Auseinandersetzung soll den Anstoß dazu geben.

Įteikta 2005 m. birželio mėn.